

ЗИМОВІ СВЯТА - РІЗДВО, КОЛЯДУВАННЯ, ХОДЖЕННЯ З ВЕРТЕПОМ

У дохристиянські часи в Україні ритуали, пов'язані з зимовим сонцестоянням, були особливо значущими та стали важливою частиною наших культурних традицій. Людина у ті часи вважала, що таке природне явище, як зимове сонцестояння, було сприятливим для врожаю та забезпечення добробуту на наступний рік і застосовували для цього специфічні ритуали. Серед тих ритуалів були такі, як спів щедрівок із відповідними рухами та жестами, магичне словесне заклинання, виконання театральних дійств, в яких зображено смерть та поховання зими і воскресіння весни під впливом новонародженого сонця, споживання особливих страв, поклоніння та пошана предкам тощо. З приходом християнства в Україну багато із цих ритуалів були пристосовані до християнського свята Різдва Христового. Деякі із них, із більш поганськими ознаками, були християнізовані або пройшли нашарування християнських символічних елементів, інші залишилися у своїй оригінальній формі. Для прикладу колядки, які ми співаємо, складаються із тих, у яких прославляємо народження Ісуса Христа, а також із тих, далеко старшими щедрівками, які прославляють природні явища, такі як сонце, місяць, зорі, дощ і їхні корисні властивості для людства, особливо для хліборобів. Щедрівки також звеличують господарів за їхню віддану працю, завдяки чому господарство багатіє, за їхню доброчинність, за добре виховання дітей. За все це колядники-віншувальники бажають їм добробуту в майбутньому в цей сприятливий святочний час. Такий дуалізм чи сполучення передхристиянських традицій із християнськими святами значно збагатили нашу культурну спадщину і зважди відігравали важливу роль у виявленні нашої релігійної та національної ідентичності.

Один із цікавих аспектів різдвяних святкувань є ходіння з Вертепом. Вертепне театральне дійство виконують молоді люди, які добре обізнані із цим явищем, є добрими артистами та співаками. Вони мандрують від хати до хати і не тільки прославляють народження Ісуса Христа, але також складають доброзичливі побажання усім та розважають присутніх своїм мистецьким виступом.

Народний Вертеп складається із численних персонажів між якими, в першу чергу, є Матір Божа та Дитяtko Ісус, Йосиф, три царі, ан-

гели із Вифлемською зізвздою, пастушки тощо. До них додають ряд побутових та іноземно-етнічних типів таких як циганів, москалів, корчмарів, вояків. Одного із гурту перебирають на козу, яку у вертепній п'єсі умирують, а тоді воскресають, що символічно представляє смерть і похорон зими та народження нового сонця і з тим воскресіння весни. Це вважалося кінцевим ритуалом для того, щоб таким магичним актом запевнити прихід весни. Кожне село іноді мало кілька вертепних груп, які змагались між собою щодо своєрідності віршованого сценарію, унікальності костюмів, вдалого мистецького виконання, граматичного

культурної спадщини, вироблення гордості та пошани до народного мистецтва та збереження старовинних традицій. У цій роботі найбільшу увагу присвячено дітям та молоді. З'явилися якісні та цікаві численні журнали, книжки, іграшки, пісні для дітей та молоді, зосередивши всю увагу на різних аспектах української культури, історії та традицій.

Наш Музей та Бібліотека має значну кількість цих видань. Але, в додаток до цього, недавно нам ще й пощастило дістати паперову гру випущену у Львові 1937 року підприємством під назвою ТЕМА. Іграшка складається із розмальованих картинок для вити-

родного одягу. Для прикладу, Матір Божа одягнена у вишивану сорочку, а Дитяtko Ісус лежить в колисці, розмальованій традиційними народними мотивами. Кілька інших постатей одягнені в традиційні ноші окремих районів. Гуцул грає на трембіті, проголошуючи Христове народження гуцульським стилем. Між картинками бачимо лірника з хлопчиком поводиром, господаря рільника, сільського торговця, працівника заводу. Усі ідуть зустрічати та вітати новонародженого Ісуса. Одні ідуть з дарами, другі в побожній покірності. Пастушок несе Вифлемську зізвзду.

Мистець включив зображення дівчини у народному одязі Східної України. У ці роки Східна Україна була під советським окупантом, де релігія була заборонена, а прояв національної самобутності жорстоко карався.

Мистець своєрідно зобразив три славетні епохи української історії. Архангел Михаїл у вигляді княжого воїна доби Київської Русі, запорожець з конем - представник доби Гетьманщини, а інвалід Січовий Стрелець - представник боротьби за незалежність початку двадцятого століття. Цей самий підприємець видав аркуші традиційних декоративних орнаментів, які молодь могла витинати та прикрашати ними вертепну скриньку чи інші речі.

Ходіння з Вертепом так глибоко закорінилося в українській традиції і стало таким важливим дійством, яке в деяких ситуаціях було важливим засобом ствердження своєї національної ідентичності, окремоті та патріотизму. Цікаво, що у советські часи, одним із проявів бунту проти советського національного гніту молоді генерції українців було ходіння з Вертепом. Вони мандрували від хати до хати, ішли вулицями, їздили автобусами, співали колядки та щедрівки і так відновлювали давню традицію. Це почало діятися в 1970-тих роках, але швидко було придушене советським урядом та кгебістами. Проте, при кінці 1980-тих років та з приходом української незалежності в 1991 році, Вертепне дійство відродилося у всій своїй красі. Виконавці й глядачі раділи, що нарешті здобули релігійну і національну свободу та право відновляти традиції рідної культурної спадщини.

Любов Волинець

співу тощо. Ходження з Вертепом було поширене по всій Україні та збережене в більшості по селах до наших днів.

У перші роки після Першої світової війни в Західній Україні ходіння з Вертепом та й деякі інші стародавні традиції були значно занедбані по містах. Це частково було спричинене поширеною урбанізацією, економічними труднощами, модернізацією, яка принесла зміни в традиційний стиль життя, політичними обмеженнями урядом окупантів тощо. З часом в Галичині різні українські політичні, суспільні, громадські, жіночі та молодіжні організації почали працювати в галузі освіти та просвітництва міського населення щодо глибокого усвідомлення та розуміння своєї національної ідентичності, знання історичного минулого, оцінення

наання, які зображають вертепних персонажів. Витнувши картинку, наклеюється їх на картон, а відповідну нижню частину загинається і так створюється підпора. Це уможливило скласти картинку та створити різдвяну шопку. Цю іграшку ми одержали з Каліфорнії від подружжя, батьки яких жили на Далекому Сході, де існувала українська громада, в якій вони брали активну участь. Щоб не втратити зв'язок з Україною, власники цієї іграшки були в контакт з Галицькими організаціями, передплачували журнали, купляли книжки та різні пам'ятні речі включаючи цю іграшку.

Приглядаючись до картинок цієї гри самозрозумілим стає виховна та інформативна ціль видавця та мистця, якого подані тільки ініціали – Ю.К. Бачимо різноманітність та красу на-

Вертепники на вулицях і сценах Львова, 1991 р.